

ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ

Summary. The article focuses on the linguocognitive approach to the study of poetic syntax, which interprets syntactic constructions as unities of form and content analyzed with regard to their iconic nature, conceptual and pre-conceptual structure.

Keywords: syntax, poetry text, conceptual structure, iconicity, image-schema

Невпинне зростання наукового інтересу до досліджень синтаксису поетичного мовлення доводить, що граматику відіграє важливу роль поряд із засобами інших рівнів поетичного тексту (фонетичними, лексичними, лексико-стилістичними) у передачі змісту та втіленні авторського задуму. Сучасному поетичному мовленню притаманні зухвалі експерименти із синтаксисом і графікою, завдяки яким передається яскрава палітра смислових нюансів та відтінків. Актуальність лінгвокогнітивних досліджень поетичного синтаксису впливає із тлумачення синтаксичних конструкцій як двосторонніх утворень, що становлять єдність плану вираження й плану змісту, завдяки якій синтаксична одиниця виконує свою знакову функцію – номінацію фрагментів навколишнього світу. Метою даної статті є аналіз специфіки лінгвокогнітивного підходу до дослідження синтаксису поетичного мовлення, який розглядає синтаксичні конструкції невід'ємно відсукупності когнітивних процесів, задіяних у сприйнятті й інтерпретації поетичного тексту.

Огляд останніх наукових праць і публікацій. Останні декілька десятиліть у лінгвістиці відзначилися появою новітніх теорій та підходів до

аналізу синтаксису поетичних текстів, які уможлиблюють дослідження віршованого мовлення із врахуванням процесів сприйняття, осмислення й інтерпретації прочитаного [6]. Оскільки поезія є різновидом художньої літератури, поетичні тексти відповідають законам побудови літературного твору, але водночас як мовлення віршоване рідко допускають суттєві відхилення від них. У зв'язку з цим сучасні теорії дослідження поетичного синтаксису спрямовані на виявлення лінгвокогнітивних механізмів формування і функціонування поетичного мовлення, які дозволяють пояснити не лише мовні механізми синтаксичних порушень, але й пов'язані із ними когнітивні процеси, які відбуваються на етапі прочитання й інтерпретації читачем поетичного тексту. Провідними у цьому напрямку є, звичайно, когнітивна лінгвістика [1;2;3;4] й когнітивна поетика [6]. Сучасна когнітивна поетика має потужне теоретико-методологічне підґрунтя, яке дозволяє вченим проводити всебічні дослідження текстових явищ та описувати когнітивні процеси, які їх супроводжують. Аналіз поетичного синтаксису з позицій когнітивної поетики ґрунтується на основних принципах когнітивної лінгвістики, когнітивної семантики та когнітивної граматики. Спільною рисою сучасних когнітивних студій є заперечення автономії граматичних конструкцій від їхнього змісту. У цьому відношенні синтаксична конструкція (словосполучення або речення) розглядається як головна синтаксична одиниця, двостороння сутність, що містить значення і формальні засоби його вираження [3, с. 497-498; 4, с. 83-84]. У західних когнітивних дослідженнях значення синтаксичних одиниць в основному ототожнюється із концептуальною структурою [ibid.:158]. Так, з точки зору когнітивної граматики Р. Ленекера, синтаксичні конструкції визначаються як біполярні утворення, що містять концептуальну інформацію та фонологічну форму як засіб її вираження [4, с. 83-84]. Східні когнітивні школи (російська та українська) розглядають семантичну структуру як двосторонню сутність, що складається з зовнішнього (семантичного) рівня і внутрішнього (концептуального) рівня,

вираженого в останньому [1, с. 26]. Втілення концептуальних структур у мовних одиницях пояснюється принципом іконічності, тобто мотивованим зв'язком між двома аспектами синтаксичної конструкції. Відповідно до принципу іконічності, форма будь-якої синтаксичної конструкції відображає її зміст [5, с. 399]. Тоді як сучасна когнітивна лінгвістика здебільшого зосереджується на аналізі іконічності синтаксичних конструкцій, когнітивна поетика спрямована на виявлення іконічних особливостей синтаксичної композиції текстового простору через аналіз розташування, розподілу і довжини поетичних рядків, різних типів речень та видів зв'язку, порядку слів тощо. Так, наприклад, використання паралелізму, або речень однакових за будовою, та лексичного повтору, іконічно відтворює концептуальні відносини подібності, що ґрунтуються на зв'язуванні низки елементів, як це показано в прикладі нижче: I don't believe in ashes; some of the others do. I don't believe in better or best; some of the others do. (Howe OBAR, 943)

Важливим етапом лінгвокогнітивного аналізу поетичного тексту деякі дослідники вважають дослідження перед концептуального підґрунтя синтаксичних конструкцій, представленого образ-схемами [2, с. 29-30; 3, с. 497]. Це припущення спирається на гіпотезу просторової форми, сформульовану Дж. Лакоффом, в якій зазначається, що категорії розуміються людьми з точки зору їх спільного перед концептуального та концептуального досвіду [там само, с. 16-23]. Образ-схема є певною рекурентною моделлю, яка ґрунтується на спільному перцептивному та сенсорно-моторному досвіді, який людина набуває з моменту народження [там само, с. 16-23]. До образ-схем, які вивчаються в когнітивній граматиці та когнітивній семантиці, належать UP-DOWN, FRONT-BACK, IN-OUT, FORWARD-BACKWARD, OBJECT, PART-WHOLE, BALANCE, CYCLE тощо [3, с. 497]. Так, наприклад, аналізуючи наведений вище уривок поетичного тексту, який містить паралелізм, можна схарактеризувати його як синтаксичну конструкцію, яка сприймається

читачем в термінах образ-схеми ОБ'ЄКТ, організованої в термінах образ-схеми ЧАСТИНА – ЦІЛЕ, де ЦІЛЕ відноситься до синтаксичної конструкції як такої, а ЧАСТИНИ до її елементів: I don't believe in ashes; some of the others do.// I don't believe in better or best; some of the others do. Розуміння читачем паралелізму, в основі якого лежить повторення певних елементів синтаксичного ланцюжка, пов'язане з образ-схемою ПОВТОРЕННЯ, концептуальними ознаками якої є імітація, наслідування, подібність. Оскільки частини аналізованої синтаксичної конструкції є тотожними за будовою, під час її сприйняття у свідомості читача активується концептуальна ознака подібність, на основі якої дві частини конструкції сприймаються як подібні не лише за формою, але й за значенням. У даному тексті паралелізм відтворює одноманітність й циклічність, крізь призму яких головний герой сприймає життя після того, як він пройшов крізь жахіття війни.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, лінгвокогнітивний підхід до дослідження синтаксичної організації поетичного тексту використовується для з'ясування принципів і механізмів формування синтаксичних конструкцій та подальшої розробки методів їхнього аналізу. Завдяки врахуванню специфіки мисленневих процесів читача даний підхід до аналізу поетичного синтаксису є досить ефективним, оскільки дозволяє виявити роль поетичного синтаксису у відтворенні фрагментів мовної картини світу. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні можливостей поєднання лінгвокогнітивного підходу до аналізу поетичного синтаксису зі здобутками інших підходів таких як когнітивна семіотика та лінгвосинергетика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики. Вопросы когнитивной лингвистики. 2004. Вып. 1. С. 18–36.

2. Johnson M. The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chicago; London : University of Chicago Press, 1987. 227 p.
3. Lakoff G.M., Johnson M. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought. New York: Basic Books, 1999. 624 p.
4. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical Prerequisites. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press, 1987. 516 p.
5. Müller W.G. The Iconic Use of Syntax in British and American Fiction. Form Miming Meaning: Iconicity in Language and Literature. Amsterdam/Philadelphia, 1999. P.393–408.
6. Tsur R. Playing by Ear and the Tip of the Tongue. Precategorical Information in Poetry. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing, 2012. 310 p.
7. Turner M. Figure. Figurative Language and Thought. New York, 1999. P. 44–87.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

OBAP: The Oxford Book of American Poetry Oxford, N.Y.: Oxford University Press, 2006. 1132 p.